

تاریخ خیالی قوم سرگردان

شلومو سند در اختراع قوم یهود شالوده‌های فکری

و تاریخی صهیونیسم را به چالش می کشد

مردم‌شناسی

مهرداد دبلی
<div>روزنامه‌نگار</div>

شلومو سند (زند) از پیدر و مادری ییدیش و لهستانی تبار و زاده سرزمین‌های اشغالی است. او که استاد بازنشسته دانشگاه تل‌آویو است با نوشتن کتاب «اختراع قوم یهود» خوانشی نو از مساله اسرائیل ـفلسطین ارائه می‌دهد که در نتافرمطلق با تلاش‌های تبلیغاتی غربی است. رافائل بهر در هفته‌نامه «آبرزور» انتشار این کتاب را زلزله‌ای بی سروصدا توصیف کرد که ایمان تاریخی به پیوند یهودیت و رژیم صهیونیستی را لرزانده است. شلومو سند، در کتاب سنت‌شکنانه و نامتعارف خود، تلاش می‌کند شالوده‌های فکری، تاریخی و فرهنگی برساخته رژیم صهیونیستی و تبدیل قوم یهود به ملت یهود را راستی‌آزمایی کرده و به چالش بکشد و برای روایت رسمی بدیل‌های نو و متناسب با عصر جهان‌وطنی ارائه دهد.

بازخوانی تاریخ یهود

تاریخ‌نگار سنت‌شکن اسرائیلی، با تأثیرپذیری از نوشته‌های چالش‌برانگیز اورون، رام و دیگر مورخان یهودی که روایت‌هایی متفاوت از گفتمان غالب به دست می‌دهند و مهم‌تر از آن متأثر از نوشته‌های پژوهندگان غیراسرائیلی ناسیونالیسم همچون ارنست گلترو و بندیکت اندرسون با پرسش از ریشه‌های هویت قوم یهود، در تلاش است ملت یهود را از کرانه‌های خارطه‌های قومی و اسطوره‌های برساخته رهایی دهد. شلومو سند به انتقاد از فضای تاریخ رسمی و دانشگاهی اسرائیل که براساس کلیدواژه‌ها و مفاهیم محوری «قوم یهود»، «سرزمین اجدادی»، «تعبید»، «پراکندگی»، «مهاجرت به اسرائیل»، «ارض اسرائیل» و «سرزمین توبه» به بازسازی گذشته ملی در اسرائیل مبادرت می‌ورزند، فقدان عدداها و روایت‌های بدیل را آسیب جدی این مطالعات می‌داند. او خود با اتکا بر

یافته‌های تاریخ‌نگاران پیشین که همواره مورد بی‌توجهی، غفلت یا سرپیوش بوده‌اند، روایتی متفاوت و انتقادی از تاریخ یهود به دست می‌دهد. در رویکرد رسمی عدم انطباق و همخوانی برخی عناصر «فراموش شده» با نیازهای ایدئولوژیک هویت ملی در حال تکوین آنها را به محاق سرکوب و فراموشی برده و سیستم آموزشی و رسمی با تحکیم خاطرات فرهنگی برساخته، تنها روایت مسلط و مجاز را ترویج کرده و روایت‌های موازی را انکار می‌کند. اعضای جامعه مورخان نیز در فرایند انباشته‌کردن لایه‌های حافظه جمعی فعال هستند. هر فرد از افراد جامعه و هر مورخ روایت‌های چندانگانه شکل دهنده مبارزات ایدئولوژیک گذشته را جذب می‌کند و به عنوان محصول روانی و فرهنگی تجربیات شخصی و نیز خاطرات تلقین شده، راوی روایت غالب می‌شود. حال آن‌که در فضای پژوهشی و با پرسیدن پرسش‌های دشوار است که می‌توان به حقیقت برساخته فرهنگی انباشته در ذهن خویش و جامعه که اندیشه‌ها ناگزیر از صافی آن عبور می‌کنند، واقف شد. هدف اصلی کتاب «اختراع قوم یهود»

انتقاد از گفتمان تاریخ‌نگارانه متداول و ارائه روایت‌های جایگزین است و با تأکید بر هویت سیال و گوناگون و نیز بر تاریخ به عنوان هویتی در حال حرکت «به دنبال روشن ساختن این بعد انسانی و اجتماعی است که در ذات گذر زمان وجود دارد». نویسنده کتاب با ارائه بدیل‌هایی برای گفتمان تاریخ‌نگارانه رسمی قصد دارد طرحی کلی را برای ضدتاریخ آینده ترسیم کند، طرحی که می‌تواند نوع متفاوتی از حافظه فرهنگی برساخته را اشاعه دهد: حافظه‌ای که از نسبی بودن حقیقتی که در خود دارد آگاه است و آرزویش کمک به تقویت هویت‌های محلی نوظهور و آگاهی انتقادی همگانی است.

افسانه‌های قوم یهود

شلومو سند با بررسی افسانه‌های قوم یهود همچون «سرزمین موعود»، «نقی بلد» و «قوم سرگردان» و با بازخوانی تاریخ قوم یهود، کتاب مقدس و منابع مرمّت‌کنندگان گذشته قوم یهود را نیمه دوم قرن نوزدهم می‌داند که با انباشتن لایه‌به‌لایه بار خارطه و با گردآوری پاره‌هایی از خارطه‌های دینی

ماکت نقش برجسته طاق تیرسوم که منوره معبد و سایر نمادین یهودیان و رومیان و تخریب معبد مود، نشان می‌دهد.

یهودی و مسیحی، تبارشناسی پیوسته طولانی برای قوم یهود ساختند. پیش از این تاریخ هیچ یادآوری عمومی سازمان‌یافته‌ای وجود نداشت و پس از آن هم تغییری در آن ایجاد نشد و می‌نویسد: «برای ترویج حافظه جمعی همکن در عصر جدید لازم بود علاوه بر سایر چیزها روایتی طولانی فراهم شود که پیوند زمانی و مکانی بدران و «نیاکان» همه اعضای جامعه حاضر را القا کند. از آنجا که این پیوند نزدیک، که بنا بر فرض نبض آن در تن ملت می‌تپید، هرگز در هیچ جامعه‌ای عملاً وجود نداشته است، کارگزاران حافظه در اختراع آن سخت کوشیدند.» با تغییر محتوایی مفاهیم «ریشه‌کن شدن» و «نقی بلد» و تعلق معنای غیردینی به آنها و با استفاده از فرالگوی «نقی بلد» در اسازی حافظه بلندمدت تاریخی یک نژاد و قوم که زادگان مستقیم «مردم کتاب مقدس» هستند به عنوان حقیقتی در تاریخ ملی و عمومی، گذشته را زیبا و غرورآمیز با پدیدار می‌کند. به این ترتیب با شکل‌گیری تاریخ خیالی در اطراف مفهوم تعبید، با علم بیشتر مورخان حرفه‌ای بر عدم

واقعبت تاریخی ریشه‌کنی اجباری قوم یهود، از آن جا تنها این افسانه برای اسکان «ملت تعبیدشده» در کشوری که دیگران ساکن آنند، مشروعیت اخلاقی فراهم می‌آورد، آن را تشویق کردند.

انگاره برساخته «قوم یهود» تا امروز خصلت یک‌پارچه خود را حفظ کرده و بدون تغییر مانده است. هرچند بحث پیرامون تاریخ‌نگاری رسمی یهود و یهودیان کم نبوده اما در مفاهیم بنیادین شکل گرفته در قرن نوزدهم تردیدی وارد نشده و فرایندهای مهم تحول‌ساز و گروه‌های مجاز و رسمی تاریخ‌نگاری با گذرش محافظه‌کارانه به این فرایند و عدم تردید و تغییر در آن یاری رسانده‌اند. هرگونه تحول و دگراندیشی متعلق به غیرمورخان و متخصصان رشته‌های دانشگاهی دیگر و مورخان غیررسمی از سوی گفتمان رسمی پذیرفته نشده است. شلومو سند با ارجاع به شکل‌گیری جوامع دینی مهم یهود در «مقدس» و در افسانه‌های بنیادین یهودیت تردید افکند و با باورهای معروف یهودی همچون تعبید ناگهانی و همگانی یهودیان از اورشلیم در قرن اول بافقد صدق تاریخی می‌داند. پشتیبان نظریه او، نظریه‌های جدیدی هستند که ریشه بسیاری از فلسطینی‌ها را به اغاب یهودیان باستان بازمی‌گردانند. درحالی که در فضای عمومی همچنان تلاش‌ها معطوف به مدیریت تناقضات ایدئولوژیک است، این فرضیات در میان مورخان مورد تأمل و بررسی قرار می‌گیرد. سند با طرح و بررسی این فرضیات و با بازخوانی تاریخ یهود سعی می‌کند واقعبت تاریخی مغفول، فراموش شده و سرکوب شده را به بحث‌های عمومی و دانشگاهی آورده و مورد توجه و کنکاش قرار دهد.

گذشته قوم یهود

نوزدهم می‌داند که با انباشتن لایه‌به‌لایه بار خارطه و با گردآوری پاره‌هایی از خارطه‌های دینی یهودی و مسیحی، تبارشناسی پیوسته طولانی برای قوم یهود ساختند

نویسنده «اختراع قوم یهود» به بازخوانی انتقادی تاریخ قوم یهود و تردیدافکنی در بنیان‌های هویتی و مشروعیت‌بخش آن اکتفا نمی‌کند بلکه با انتقاد از رویه خیرگان شناخته‌شده تاریخ یهود که از مواجعه با پرسش‌های ساده اما بنیادین ابا دارند، جامعه نخنگبان تاریخ را در مواجعه با پرسش‌هایی دشوار و بنیادین قرار می‌دهد؛ پرسش‌هایی که به بازاندیشی در تاریخ قوم یهود و

اختراع قوم یهود

- نویسنده: **شلومو سند**
- مترجم: **فهیبه چاکرالاحسنی**
- انتشارات: **اختران**
- تعداد صفحات: **۴۶۸ صفحه**
- قیمت: **۴۰۰۰۰ تومان**

ا بر قوئی

برساختن هویتی سیال و نسبی و برخوردار از آگاهی انتقادی همگانی راه می‌گشاید؛ آیا ملت یهودی هزاران سال وجود داشته، درحالی‌که «مردمان» دیگر منزلزل و ناپدید شده‌اند؟ چگونه و چرا کتاب مقدس، این کتابخانه عظیم متن الهیاتی (هرچند به راستی کسی نمی‌داند که مجلدات آن کی نوشته یا تدوین شده است)، کتاب تاریخ معتبری شد که وقایع تولد ملتی را ثبت می‌کند؟ آیا جمعیت یهودی پس از سقوط معبد دوم تعبید شد یا

اینکه این افسانه‌های مسیحی است که نه چندان اتقایی به بخشی از سنت یهودی تبدیل شد؟ این مردم محلی اگر تعبید نشدند چه بر سرشان آمد و این میلیون‌ها یهودی که در مناطقی چنین فراتر از انتظار یهودافته بر صحنه تاریخ پدیدار شدند چه کسانی هستند؟ اگر یهودیان جهان به‌راستی یک ملت بودند عناصر مشترک در فرهنگ‌های قومی یک یهودی در کیف و یک یهودی در مراکش، به‌جز ایمان دینی و پاره‌ای آیین‌های آن دین، کدام بودند؟ اگر هیچ وجه مشترک فرهنگی در میان جوامع دین یهود وجود نداشت، چگونه ممکن بود پیوندهای خونی آنها را به هم پیوند دهد و از هم جدا کند؟ پاسخ به هرکدام از این پرسش‌ها نیاز به اسطوره‌زدایی از تاریخ مقدس قوم یهود و مواجعه می‌تواند سیاست و آینده‌ای متفاوت برای رژیم صهیونیستی رقم بزند و این همان چیزی است که شلومو سند آرزومندانه انتظار می‌کشد. این رویکرد تاندانه و متفاوت باعث شد انتشار کتاب «اختراع قوم یهود» با استقبال و واکنش‌های بی‌سابقه‌ای مواجه شود و پس از انتشار چاپ نخست آن در سال ۲۰۰۸، نوزده هفته در فهرست فروش‌ترین‌ها قرار داشت. شلومو

مواجهه در اعماق

نویسنده «اختراع قوم یهود» به بازخوانی انتقادی تاریخ قوم یهود و تردیدافکنی در بنیان‌های هویتی و مشروعیت‌بخش آن اکتفا نمی‌کند بلکه با انتقاد از رویه خیرگان شناخته‌شده تاریخ یهود که از مواجعه با پرسش‌های ساده اما بنیادین ابا دارند، جامعه نخنگبان تاریخ را در مواجعه با پرسش‌هایی دشوار و بنیادین قرار می‌دهد؛ پرسش‌هایی که به بازاندیشی در تاریخ قوم یهود و

سند در پیش‌گفتار نسخه انگلیسی دربارہ این واکنش‌ها می‌نویسد: «رسانه‌های الکترونیکی بسیار کنجکاو بودند و من به برنامه‌های مختلف رادیویی و تلویزیونی دعوت شدم. روزنامه‌نگاران نیز با نظر مثبت به اثر پژوهشی من توجه کردند. در مقابل، نمایندگان بدنه تاریخ‌نگاری دولتی، کتاب را با خشمی آکادمیک تخطئه کردند و وبلاگ‌نویس‌های جوگیر مرا دشمن مردم تصویر کردند. شاید همین تقابل موجب اقبال خوانندگان شد.»

اگر کتاب «اختراع قوم یهود» شلومو سند بدون پیش‌دآوری و سوگیری خوانده شود، در واقع در راستای ترمیم خدش‌های است که سال‌هاست فرهنگ یهود را نه فرهنگی دینی که فرهنگی قومی‌جا می‌زند؛ نه کمتر و نه بیشتر. تلاش برای عادی‌سازی این واقعبت (یهودیت به‌منزله دین و نه فرهنگ قومی) که با گروه‌گرایی پوچ یهودی در تضاد است، در عمل موهبتی است برای مردم یهود. شلومو سند نشان می‌دهد چگونه نظام آموزشی رژیم اشغال‌گر صهیونیستی با دیکته کردن این تاریخ جعلی به نسل‌های متعدای یهودیان زاده شده

در سرزمین‌های اشغالی، حق تاریخی فلسطینیان بر سرزمین خویش را نادیده می‌گیرد. او با زیرسؤال بردن ارکان دموکراسی در رژیم صهیونیستی، می‌پرسد چگونه دولتی می‌تواند خود را در صف کشورهای دموکراتیک جا بزند و در عین حال وجش‌شناک‌ترین تبعیض‌ها را علیه یک چهارم از شهروندانش (شهروندان عرب رژیم صهیونیستی) اعمال کند. او با به چالش کشیدن سیاست‌های هویتی در این رژیم و تأکید بر برابری سیاسی همه شهروندان در یک نظام سیاسی، به‌عنوان رکن کلین دموکراسی‌های اصیل سراسر جهان، رژیم صهیونیستی را در زمره کشورهای بسیار ضعیف درخصص دموکراسی قرار می‌دهد و به این ترتیب به جنگ با پروپاگاندا غربی می‌رود که سال‌هاست با نادیده گرفتن رفتارهای سبعانه این رژیم بر ضد شهروندان عرب و ساکنان مناطق اشغالی، آن را به عنوان تنها دموکراسی خاورمیانه به مخاطبان ختفا می‌کند. شلومو سند در خاتمه می‌گوید با تداوم رفتارهای کنونی این رژیم غاصب، حیات آن با مخاطرات جدی روبه‌رو است، چرا که با استمرار این سیاست‌ها رخ سال‌های اخیر منفی بوده و تبلیغ آن به عنوان تنها کشور یهودین جهان با شکست‌های جدی روبه‌رو بوده است.

کرده‌اند که شاهنشاه هخامنشی در راستای سیاست برقراری ثبات از طریق اصلاحات محلی، دینی و قانونی از استقرار تورات به منزله قانون مصوب یهودیان حمایت کرد.

برخی دیگر معتقدند، چنین سیاستی وجود نداشته و علاقه ایرانیان به امور استان یهود موقتی و محلی بوده است. با این حال متن کتاب مقدس استقرار مرجعیت تعالیم موسوی را به دو شخصیت نسبت می‌دهد که ترتیب زمانی و رابطه دقیق شان با دربار هخامنشی مشخص نیست؛ عزاز و نصمیا. بنا به کتاب مقدس، عزرا یهودی‌ای بابلی از خاندانی کهناتی بود، کاتبی متخصص در تورات موسی که از سئو شاهنشاه هخامنشی مأثور شده بود بر معبد نظارت کند، تورات موسی را در استان یهود مستقر سازد، کاتبان وقاصیانی بگمارد و در حیطه مدنی و اخلاقی نظم را برقرار کند. بنا به کتاب مقدس، نصمیا به عنوان فرماندار استان یهود از جانب ایرانیان دست به برخی اصلاحات اقتصادی و اجتماعی زد.»

کرده‌اند که شاهنشاه هخامنشی در راستای سیاست برقراری ثبات از طریق اصلاحات محلی، دینی و قانونی از استقرار تورات به منزله قانون مصوب یهودیان حمایت کرد.

برخی دیگر معتقدند، چنین سیاستی وجود نداشته و علاقه ایرانیان به امور استان یهود موقتی و محلی بوده است. با این حال متن کتاب مقدس استقرار مرجعیت تعالیم موسوی را به دو شخصیت نسبت می‌دهد که ترتیب زمانی و رابطه دقیق شان با دربار هخامنشی مشخص نیست؛ عزاز و نصمیا. بنا به کتاب مقدس، عزرا یهودی‌ای بابلی از خاندانی کهناتی بود، کاتبی متخصص در تورات موسی که از سئو شاهنشاه هخامنشی مأثور شده بود بر معبد نظارت کند، تورات موسی را در استان یهود مستقر سازد، کاتبان وقاصیانی بگمارد و در حیطه مدنی و اخلاقی نظم را برقرار کند. بنا به کتاب مقدس، نصمیا به عنوان فرماندار استان یهود از جانب ایرانیان دست به برخی اصلاحات اقتصادی و اجتماعی زد.»

کرده‌اند که شاهنشاه هخامنشی در راستای سیاست برقراری ثبات از طریق اصلاحات محلی، دینی و قانونی از استقرار تورات به منزله قانون مصوب یهودیان حمایت کرد.

کرده‌اند که شاهنشاه هخامنشی در راستای سیاست برقراری ثبات از طریق اصلاحات محلی، دینی و قانونی از استقرار تورات به منزله قانون مصوب یهودیان حمایت کرد.

تبارشناسی

گروه کتاب

یهودیت، یکی از کهن‌ترین سنت‌های دینی جهان، چگونه شکل گرفت و در گذر تاریخ دگرگون شد؟ کریستین هیز، استاد ممتاز بازنشسته مطالعات دینی دانشگاه ویل و از برجسته‌ترین متخصصان یهودیت کلاسیک، در کتاب مستند «پیدایش یهودیت: سنت‌های کهن در چشم‌انداز معاصر» داستان پرپیچ‌وخم پیدایش این سنت دینی را از ریشه‌های پیش از کتاب مقدس تا دوران معبد دوم، تلمود و یهودیت خاخامی دنبال می‌کند. نشر *نی* این کتاب را با ترجمه محمدمهدی سیاهکالی مرادی منتشر کرده است.

«پیدایش یهودیت» اثری دانشگاهی و تحلیلی است که نویسنده در آن یهودیت را نه به عنوان دینی ازلی و یکپارچه، بلکه به‌مثابه سنتی تاریخی معرفی می‌کند که در واکنش به شرایط اجتماعی، سیاسی و فرهنگی جهان باستان به‌تدریج صورت‌بندی شده است. هیز با بهره‌گیری از روش‌های نقد تاریخی و تحلیل متون، تلاش می‌کند نشان دهد باورها، قوانین و نهادهای دینی یهودی چگونه در طول زمان شکل گرفته و تثبیت شده‌اند. زبان کتاب آکادمیک اما عمدتاً به زبان عبری نوشته شده و چند فراز دانشگاه نیز قابل استفاده به شمار می‌رود. این کتاب متنی درسی است که با هدف ترسیم خطوط اصلی موضوع خود مطرح شده است و قصد ندارد که نظریه یا پژوهش جدیدی ارائه کند. این اثر از مجموعه‌ای عظیم از تحقیقات درباره اسرائیل دوران کتاب مقدس و یهودیت خاخامی بهره برده و آنها را یکجا گرد آورده است. نویسنده توضیح داده که در طول کتاب، خواننده با شرح حال برخی شخصیت‌های مهم

ادبی و تاریخی در سنت یهودی و همچنین بریده‌های منابع دست اول از کتاب مقدس و ادبیات خاخامی همراه با تفسیر روبه‌رو خواهد شد. در پایان کتاب نیز ابتدا واژه‌نامه مختصری از برخی اصطلاحات و سپس کتاب‌شناسی مشروح مفصّلی آمده است.

گلچینی از روایت‌ها و صداهای متنوع

کریستین هیز تا‌کید می‌کند، عهد عتیق مجموعه‌ای همگن با یک دیدگاه واحد نیست، بلکه شامل روایت‌ها و صداهای متنوعی درباره مفاهیمی مانند «عهد الهی»، «قانون»، «قوم برگزیده» و «رابطه انسان با خدا» است و می‌نویسد: «کتاب مقدس کتابی واحد نیست، یعنی اثری نیست که در برهه‌ای از زمان به دست نویسندهای واحد نوشته شده باشد، بلکه یک کتابخانه است: گلچینی از کتاب‌های گوناه با نویسندگان مختلف از حدود ۱۰۰ ق. م تا ۱۰۰ ق. م که هر یک در واکنش به مسائل و شرایط تاریخی خودشان نوشته شده‌اند. در نتیجه کتاب مقدس سبک و پیام واحدی ندارد و دیدگاه فرازهای مختلف آن با یکدیگر متفاوت یا آشکارا در تضاد است. در کتاب مقدس گونه‌ها یا زانهای بسیاری به چشم می‌خورد، روایات داستانی؛ احکام شرعی؛ متون دینی / آیینی؛ نوبت‌های پیامبران؛ سرودهای دعا؛ ستایش و شکرگزاری؛ مرثی؛ اشعار عاشقانه؛ امثال و حکم؛ کتاب مقدس عمدتاً به زبان عبری نوشته شده و چند فراز آن به زبان آرامی است.» بسیاری از محققان حدس می‌زنند که دین کتاب مقدس از فعالیت‌های پیامبرانی غیرتمند در پادشاهی شمالی قرن نهم ق. م سرچشمه گرفته که بنا به کتاب اول پادشاهان به شدت با بل پرستی مخالفت کردند. پیامبرانی مانند ایلیا و الیشع یهودپرست بودند و پرستش خدایی دیگر را برنمی‌تافتند. پس از سقوط پادشاهی شمالی به دست آشور، این یهودپرستی در پادشاهی جنوبی نیز پا گرفت

و در اواخر قرن هفتم ق. م در مکتب تنبیه‌ای تثبیت شد و بر اصلاحات یوشیا پادشاه یهودا در دهه ۶۲۰ ق. م تأثیر گذاشت. یوشیا با استناد به «کتاب تورات» (احتمالاً کتابی شبیه تنبیه) که به ناگهی کشف شده بود، خواستار تمرکز پرستش یهود در اورشلیم شد. پس مکان‌های مرتفع محلی را به این

بهبانه که گونه‌ای از بت‌پرستی اند تعطیل کرد و دست به تخریب شمایل، ستون‌های آیینی و قربانگاه‌های مرتبط با آنها زد. نویسنده نشان می‌دهد این تنوع دیدگاه‌ها بازتاب شرایط تاریخی متفاوت و گروه‌های فکری گوناگون مانند کاهنان، انبیا و حکما بوده است. در آغاز کتاب «پیدایش یهودیت»

بهبانه که گونه‌ای از بت‌پرستی اند تعطیل کرد و دست به تخریب شمایل، ستون‌های آیینی و قربانگاه‌های مرتبط با آنها زد. نویسنده نشان می‌دهد این تنوع دیدگاه‌ها بازتاب شرایط تاریخی متفاوت و گروه‌های فکری گوناگون مانند کاهنان، انبیا و حکما بوده است. در آغاز کتاب «پیدایش یهودیت»

^[1] کرده‌اند که شاهنشاه هخامنشی در راستای سیاست برقراری ثبات از طریق اصلاحات محلی، دینی و قانونی از استقرار تورات به منزله قانون مصوب یهودیان حمایت کرد

^[2] کرده‌اند که شاهنشاه هخامنشی در راستای سیاست برقراری ثبات از طریق اصلاحات محلی، دینی و قانونی از استقرار تورات به منزله قانون مصوب یهودیان حمایت کرد